

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проаналізована процентна політика Національного банку України в сучасних умовах. Розглянуто фактори, які впливають на рівень процентних ставок центрального банку. Особливу увагу приділено шляхам мінімізації процентного ризику.

Ключові слова: процент, процентний ризик, процентна ставка, ставка рефінансування, облікова ставка.

Вступ. У зв'язку з затяжною фінансовою рецесією на світовому фінансовому ринку відбулись радикальні зміни, пов'язані зі стратегією формування процентної політики держави. Це відобразилось і на діях комерційних банків України, цільовим орієнтиром яких послуговував головний координатор країни – Національний банк України. Національний банк України є найвищою ланкою вітчизняної дворівневої банківської системи.

У забезпеченні фінансової стабілізації банківської системи України важливу роль відіграє застосування ефективної процентної політики Національного банку України. У зв'язку з цим аналіз питань проведення раціональної процентної політики центрального банку набуває особливого значення, що зумовлює актуальність обраної теми та доцільність проведення досліджень для розвитку цього напрямку.

Питання, присвячені проблемам формування й реалізації грошово-кредитної політики та окремим її складовим, включаючи процентну політику, розглядалися у роботах відомих вітчизняних вчених і практиків таких як А. Єпіфанов, В. Зимовець, О. Лаврушин, Л. Керивенко, В. Стельмах та ін.

Постановка завдання. Важливе місце у діяльності центрального банку займає процентна політика. Через зміну пропозиції грошей процентна політика центрального банку впливає на ринкові процентні ставки, тобто на ставки за всіма іншими видами операцій на грошовому ринку. А отже, діяльність Національного банку України в галузі процентної політики впливає на становище всіх суб'єктів економічної діяльності, на кон'юнктуру ринку та розвиток економіки в цілому. Центральні банки, використовуючи надання позик комерційним банкам, домагаються двох основних цілей:

–по-перше, центральний банк контролює обсяги грошової пропозиції, надаючи можливість комерційним банкам збільшувати власні резерви;

–по-друге, таким чином центральний банк може і контролювати відсоткові ставки комерційних банків.

Метою статті є аналіз принципів привабливої процентної політики для отримання прибутку та залучення клієнтів, обґрунтування значимості облікової ставки, як інструмента грошово-кредитної політики, аналіз вартісних аспектів залучених ресурсів та наданих кредитів на прикладі банку ПАТ КБ «Приватбанк».

Результати. Відповідно до Закону України “Про Національний банк України,” процентна політика Національного банку - це регулювання Національним банком

попиту та пропозиції на грошові кошти як через зміну процентних ставок за своїми операціями, так і шляхом рекомендацій щодо встановлення процентних ставок за активними та пасивними операціями банків з метою впливу на процентні ставки суб'єктів грошово-кредитного ринку та дохідність фінансових операцій [7].

На підставі тенденцій розвитку грошових ринків сучасних економік можна сказати, що поряд з ринковою ціною відсоткові ставки є найважливішим інструментом економічного виміру, який дає змогу оцінювати динамку економічних процесів і використовується при прийнятті рішень стосовно доцільності проведення певних економічних дій.

Зимовець В.В. трактує облікову ставку, як інструмент грошово-кредитної політики, що полягає у зміні відсотків за кредитами та депозитами, що їх центральний банк надає комерційним банкам [3]. Історично поняття облікової ставки пов'язане з діяльністю центрального банку з переобліку векселів, представлених комерційними банками. У сучасних умовах зміст операцій центрального банку з рефінансування означає не лише купівлю векселів (переобліковий кредит) чи позики під заставу цінних паперів (ломбардний кредит), а й надання всіх видів кредитів комерційним банкам.

Можна виділити дві групи причин, які впливають на рівень облікової ставки центрального банку:

- причини, обумовлені загальними тенденціями розвитку національної економіки;
- причини, пов'язані з рішенням центрального банку щодо грошової сфери.

Перша група причин є первинною щодо другої, оскільки розвиток секторів економіки впливає на рішення центрального банку в грошово-кредитній сфері. Маніпулювання обліковою ставкою слід розглядати як запобіжний активний важіль впливу на попит і пропозицію на грошовому ринку [4].

З початку 2010 року НБУ знизив облікову ставку вже втретє (з 08.06.2010 р. з 10,25% річних до 9,5% річних; з 08.07.2010 р. - до 8,5% річних; з 10.08.2010 р. - до 7,75% річних). На сьогодні вона знаходиться на рівні нижчому, ніж у роки відносної стабільності (2004-2007 рр.), коли її значення коливалися в межах 8-9,5% річних (нижче поточного рівня облікова ставка була тільки з грудня 2002 року по червень 2004 року – 7% – і з червня по жовтень 2004 року – 7,5%). У період розгортання фінансової кризи облікова ставка НБУ зросла до 12% річних (з квітня 2008 року) і залишалася на такому рівні впродовж найбільшого її загострення. З червня 2009 року починається поступове зниження облікової ставки (рис. 1).

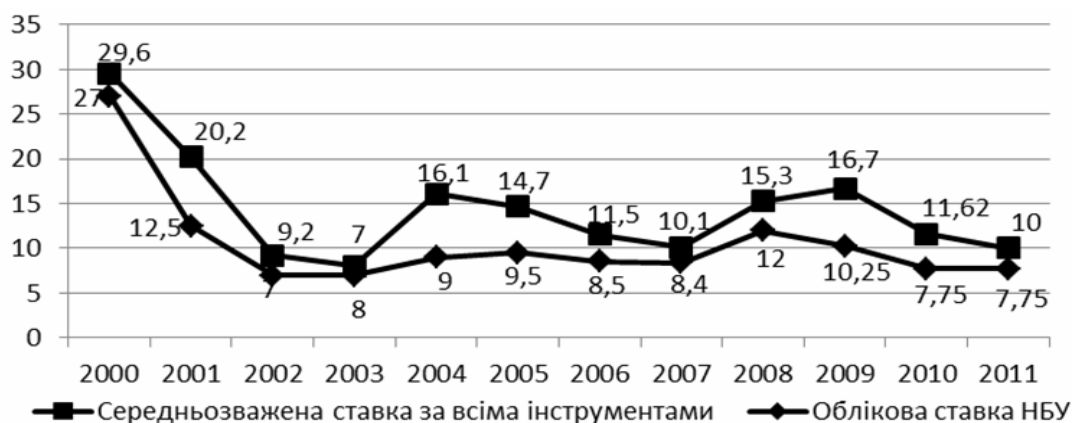

Рис. 1. Динаміка облікової ставки НБУ та середньозважених процентних ставок за всіма інструментами

Слід зазначити, що за 11 років, у період з 2000 року по 2011 рік, середньозважена ставка за всіма інструментами періодично коливалася. Протягом 2004-2007 років спостерігається її поступове зниження, після чого відбувся значний стрибок до 15,3 %.

Так, даний показник у 2006 році становив 11,5% річних проти 14,7% у 2005 році. У 2008 році Національний банк України активно проводив операції щодо підтримки ліквідності банків за допомогою різних інструментів рефінансування, водночас, підвищуючи середньозважену процентну ставку за ними (у річному обчисленні до 15,3% у порівнянні з 10,1% у 2007 році).

У 2010 році даний показник мав загальну тенденцію до зниження. Його коливання протягом року визначалися оперативним втручанням та реагуванням на потреби ринку. Як наслідок, середньозважена процентна ставка за всіма інструментами рефінансування знизилася до рівня 10 % в 2011 році і досягла значення аналогічного показника в 2007 році [5].

Як зазначено в офіційному повідомленні НБУ: «Розмір облікової ставки знижено, з метою сприяння закріпленню позитивних тенденцій на грошово-кредитному ринку і створення стимулів для поліпшення ситуації в реальному секторі економіки» [2].

Результати оцінки рівня прибутковості такого виду фінансових інструментів як депозити, за підсумками 2007 року свідчать, що зберігати гроші на депозитах в українських банках стало не вигідно. Більшість вкладників понесли значних збитків тому, що процентні ставки за депозитами не перекрыли навіть річного рівня інфляції. Найбільших втрат зазнали ті клієнти, які зробили ставку на американську валюту. Хоча курс долару був відносно стабільним по відношенню до гривні, ціни стрімко зростали, і 9-10% річних, які були запропоновані вітчизняними банками за депозитами в американській валюті, не змогли зберегти гроші від знецінення.

Тільки ті клієнти, які зробили ставку на євро, отримали прибуток. Незважаючи на те, що ставки були не досить високими – приблизно 9% річних, курсова різниця принесла прихильникам євровалюти прибуток. Адже за 2007 р. курс євро по відношенню до гривні зміцнів на 10,2%. Тож перед тим, як відкривати депозитний рахунок у банку, необхідно проаналізувати перспективи тієї чи іншої валюти [5].

Аналіз вартісних аспектів між залученими ресурсами та наданими кредитами дозволяє дослідити тенденції впливу на процентні ставки та встановити прийнятні умови для розширення клієнтської бази (рис. 2).

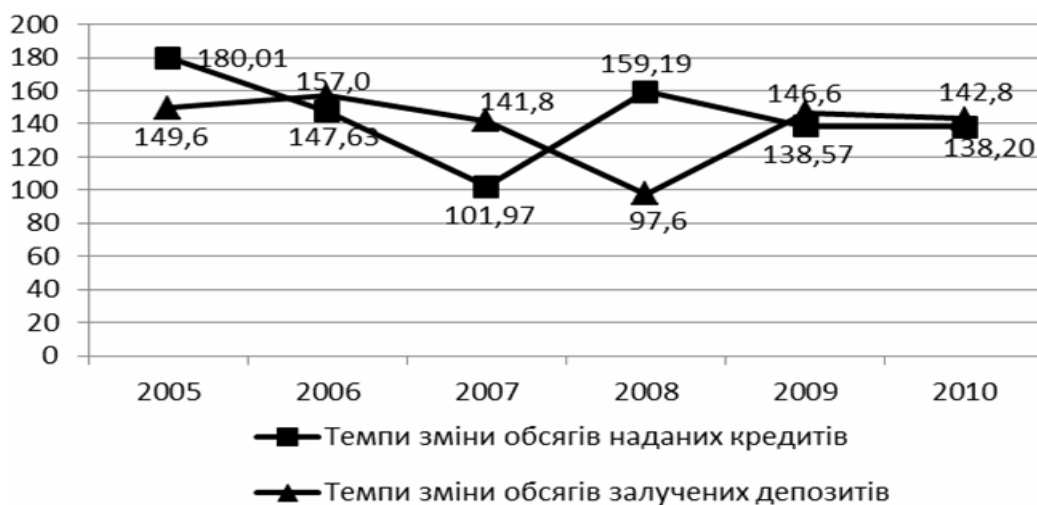

Рис. 2. Темпи зміни відсотків та обсягів за наданими кредитами та залученими депозитами в цілому по вітчизняній банківській системі (% до попереднього періоду)

Враховуючи корелятивність банківських ризиків слід пам'ятати, що кредитний ризик - один з основних чинників, що впливає на величину відсоткової ставки за користування кредитом. Тож саме цінові аспекти наданої позички й відіграють ключову роль у процесі управління кредитним ризиком, а відтак їхній аналіз дуже важливий.

Утім, перш ніж безпосередньо зосередити увагу на конкретних рекомендаціях щодо врахування вартості кредитних ресурсів через імовірність виникнення та розвитку кредитного ризику в банку, наведемо статистичне підтвердження ґрунтовності визначення таких рекомендацій.

Впродовж останніх років поступово зменшується ціна кредитних ресурсів, що робить їх доступнішими, а відтак зростає загроза настання кредитного ризику[6].

Переважна більшість приросту (60,0%, або 1,1 млрд. грн.) була сформована за кредитами, наданими в іноземній валюті, які порівняно з попереднім місяцем збільшилися на 15,3% – до 8,4 млрд. грн. (найвищий рівень з грудня 2009 року). Продовжився зростаючий тренд кредитів у національній валюті, які у квітні, порівняно з попереднім місяцем, зросли на 3,4% і становили 22,9 млрд. грн. У річному обчисленні зміна кредитів, наданих сільськогосподарським корпораціям, п'ятий місяць поспіль мала додатне значення, а її темп прискорювався. У квітні приріст збільшився до 23,3% порівняно з 16,5% у березні (за кредитами, наданими нефінансовим корпораціям, приріст становив відповідно 15,7% та 15,1%) [10].

Підтвердженням даної тенденції є динаміка, що показує взаємозв'язок між обсягами та відсотками за наданими кредитами в окремому банку, а саме в ПАТ КБ «Приватбанк» протягом 2009-2011 років (рис. 3).

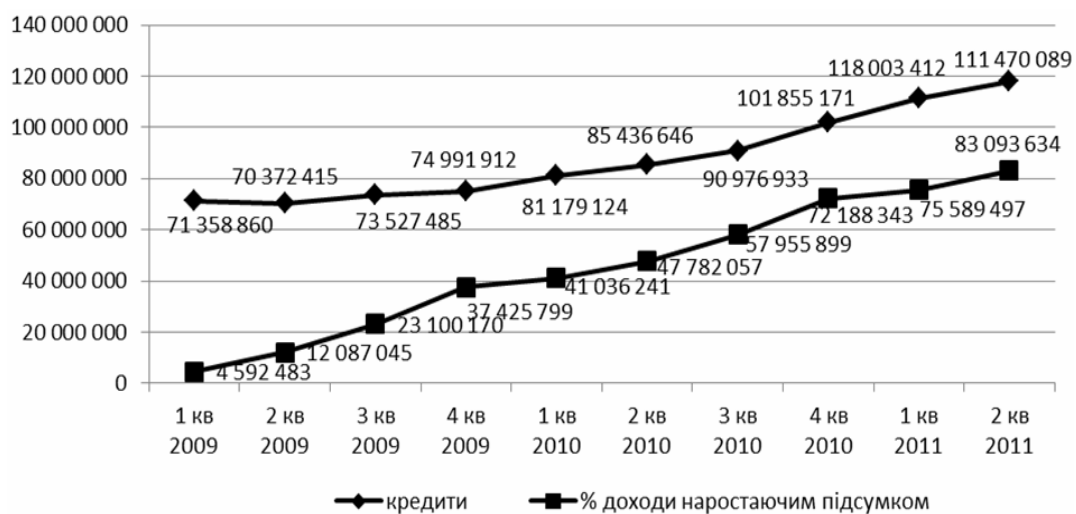

Рис. 3. Взаємозв'язок між обсягами та відсотками за наданими кредитами в ПАТ КБ «Приватбанк»

Якщо оцінювати кредитування ПАТ КБ «Приватбанком» фізичних і юридичних осіб у сумарному обсязі, то на 01.01.2010 р. воно становить близько 72 млрд грн. Відтак, Приватбанк є лідером українського ринку за величиною кредитного портфеля. При цьому важливо зазначити спрямованість кредитування для задоволення потреб у кредитних ресурсах, головним чином юридичних осіб, що відповідає стратегії банку.

Запорукою успішної діяльності Приватбанку на кредитному ринку є застосування різних інноваційних технологій. На наш погляд, чи не найвагоміше місце з-поміж них

займає технологія мікрокредитування від ПАТ КБ "Приватбанк", яка дає змогу істотно підвищувати ефективність управління кредитним портфелем комерційного банку.

Досить вагомим постає питання збалансованості (визначенні загального співвідношення) обсягів наданих кредитів до відповідних ресурсів банку.

Тому, проаналізуємо взаємозв'язок між обсягами та відсотками за залученими депозитами в окремому банку, а саме в ПАТ КБ «Приватбанк» протягом 2009-2011 років (рис. 4).

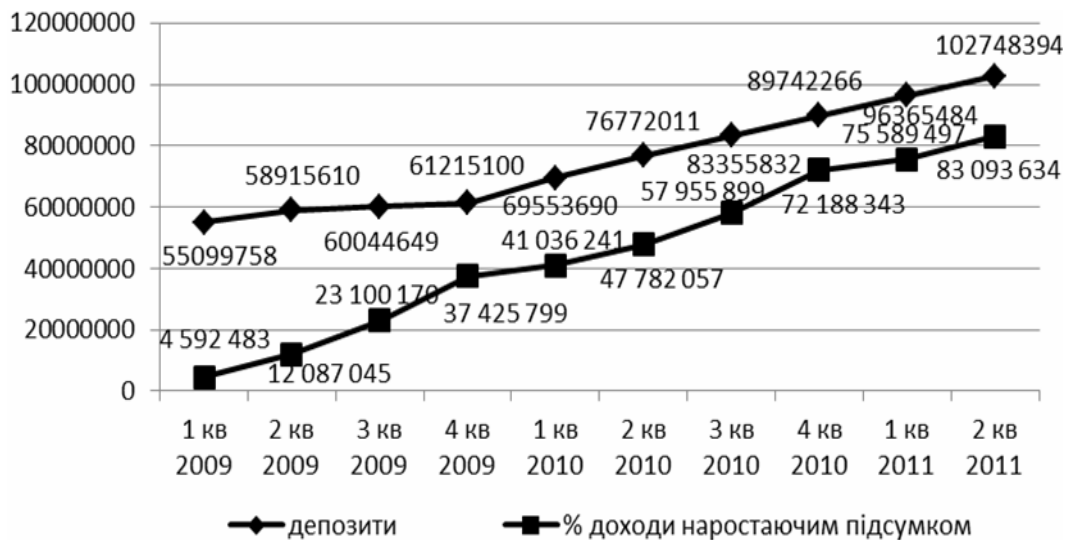

Рис. 4. Взаємозв'язок між обсягами та відсотками за залученими депозитами в ПАТ КБ «Приватбанк»

У роботі ПАТ КБ «Приватбанк» по залученню депозитів важливу роль відіграє процентна політика, оскільки одержання доходів від вкладених коштів для клієнтів є суттєвим стимулом до активації внесків. Процентна політика є одним з показників надійності і стабільності ресурсної бази банку і повинна вкладатися в рамки двох протилежних вимог: по-перше, процентна ставка за депозитами повинна бути достатньо привабливою для потенційних вкладників; по-друге, процентна ставка не повинна різко перевищувати нижню межу процентної маржі між активними і пасивними операціями банку.

У цілому, за результатами аналізу вкладів юридичних та фізичних осіб за період 2009–2011 рр. ПАТ КБ «Приватбанку» динаміка змін була така: з 2009 по 2011 рр. спостерігається зростання вкладних операцій. Так, станом на кінець 2010 р. вкладні операції становили 89 742 266 млн. грн, а у 2009 р. – 61 215 100 млн. грн, що порівняно з 2010 р. в 1,4 раза менше [9].

За результатами аналізу можна сказати, що в період спаду, в 2009 р., перевагу клієнти надавали депозитам «до запитання». Однією з причин такого явища можна назвати світову затяжну рецесію, яка розпочалася в 2007 р. у США, а відчутною для банківської системи України стала вже у 2008 році.

Аналізуючи динаміку вкладів в установах банку, слід зауважити, що за період 2009 року по сьогоднішній день Управлінням з ресурсної політики ПАТ КБ «Приватбанк» здійснюється діяльність в напрямку формування ефективної ресурсної політики банку, підвищення його конкурентоздатності на ринку вкладних операцій населення, координації діяльності установ банку з питань залучення коштів фізичних осіб. Завдяки цьому спостерігається зростання вкладів фізичних осіб в цілому по банку (рис. 5).

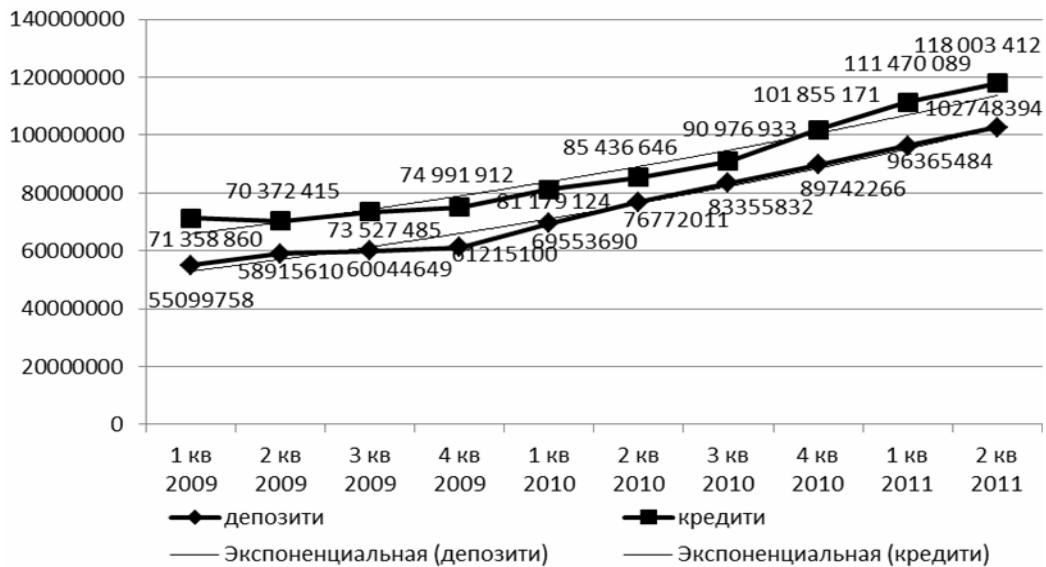

Рис. 5. Взаємозв'язок між наданими кредитами та залученими депозитами в ПАТ КБ «Приватбанк»

Тож ПАТ КБ «Приватбанк» має достатню міцність для захисту від кредитного ризику у вигляді існуючої динаміки залучених депозитів. Проте, наявні вітчизняні умови ведення банківської діяльності змушують цей банк також підвищувати відсотки, але в цьому аспекті головне захист не стільки від прямого кредитного ризику, скільки від опосередкованого, що пов'язано з підтриманням його ресурсної бази на достатньому рівні для задоволення потреб потенційних позичальників.

ПАТ КБ «Приватбанк», як суб'єкт депозитного ринку, базуючись на конкретних умовах функціонування депозитного ринку, намагається реалізувати свої інтереси за умови врахування впливу депозитної політики центрального банку.

Депозитна політика ПАТ КБ «Приватбанку» банку спрямована на оптимізацію витрат із залучення коштів на депозитному ринку за умови їх ефективного використання. Такий механізм реалізації інтересів усіх суб'єктів депозитного ринку формує ціну на депозитні кошти.

Висновки. Процентна політика центрального банку — це інструмент грошово-кредитної політики, який є широко відомим і застосовується центральними банками практично всіх розвинених країн.

Дослідження прогнозування фінансових показників в ПАТ КБ «Приватбанк» полягає в аналізі та виявленні основних закономірностей і тенденцій розвитку комерційного банку, передбаченні змін умов і факторів цього розвитку, створенні наукової бази для розробки довгострокової економічної та фінансової політики банку та прийняття рішень щодо його реалізації.

В комерційних банках прогноз є необхідною складовою частиною процесу планування та розробки фінансової та економічної політики. Він дає змогу окреслити контури й намітити результати економічного розвитку в плановому періоді на основі аналізу вихідних умов і очікуваних тенденцій розвитку, а також економічної ситуації в країні та намірів уряду в галузі економічної політики й зовнішньоекономічної діяльності.

Література

1. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999// <http://www.bank.gov.ua>
2. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про процентну політику Національного банку України» N 389 від 18.08.2004// www.bank.gov.ua.
3. Вісник Національного банку України №2 (180) лютий 2011 – ст.71
4. Зимовець, В.В. Державна фінансова політика економічного розвитку / Владислав Вікторович Зимовець; НАН України; екон. та прогнозув. – К., 2010. – 256 с.
5. Килипенко Н.Є. Структура відсоткових ставок у грошово-кредитній системі// Наук. вісник НЛТУ України: Зб. наук.-техн. праць. – Львів: НЛТУ України. – 2006, вип. 16.6. – С. 241-247
6. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / За ред. В.С.Стельмаха. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, Університет банківської справи, 2009. – 404 с.
7. Подчесова, В. Ю.Управління кредитним ризиком банку: Автореферат.к. економічних наук, спец.: 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит / В. Ю. Подчесова. — Суми : ДВНЗ "Укр. акад. банківської справи НБУ", 2009.
8. Успенко В.І., Гунько Д.В. Формування процентної політики комерційного банку
9. <http://privatbank.ua/>
10. <http://www.bank.gov.ua>

Summary. In the article the percent policy of the National bank of Ukraine is analysed in modern terms. Factors which influence on the level of interest rates of central bank are considered. The special attention is spared ways of minimization of percent risk.

Keywords: interest rate, interest rate risk, interest rate, refinancing ctavka, the discount rate.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2011